

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Tarih Dergisi

Eskisehir Osmangazi University History Journal

e-ISSN: 2687-3842 <https://dergipark.org.tr/pub/esogutd>, 8/1, Mayıs 2025

DOI: 10.47437/esogutd.1700055

Araştırma Makalesi

Sicill-i Ahval Kayıtlarına Göre Manisa Doğumlu Memurların Eğitim Durumu*

Nizam Berkan Mercan** Emine Gümüşsoy***

Öz

Sicill-i Ahval defterleri, Osmanlı Devleti’nde II. Abdülhamid döneminden itibaren devlet memurlarına ilişkin düzenli olarak tutulmaya başlanmış, bireylerin kimlik, eğitim, kariyer ve dil becerilerine dair kapsamlı veriler içeren arşiv belgeleridir. Bu çalışma, söz konusu defterlerden yararlanarak Manisa doğumlu Osmanlı memurlarının eğitim durumlarını tarihsel bağlamda incelemeyi amaçlamaktadır. Araştırmada memurların öğrenim gördükleri kurumlar, eğitim düzeyleri, aldıkları dersler ve bildikleri yabancı diller sistematik biçimde analiz edilmiştir. Elde edilen veriler, Manisa doğumlu memurların büyük çoğunluğunun sıbyan mektebi ve rüşdiye gibi temel düzeydeki kurumlarda eğitim aldığını göstermektedir. Buna karşılık, dönemin yükseköğretim kurumları arasında yer alan Mekteb-i Mülkiye, Mekteb-i Harbiye, Mekteb-i Tıbbiye, Mekteb-i Hukuk ve Mekteb-i Sultani gibi okullarda öğrenim gören memur sayısının oldukça az olduğu gözlemlenmiştir. Bu durum, taşra kökenli bireylerin yüksek düzeyli eğitime erişiminde dönemin mekânsal ve kurumsal sınırlılıklarının etkili olduğunu düşündürmektedir. Ayrıca incelenen memurların çoğunluğu okuryazar olmakla birlikte, Arapça ve Fransızca gibi yaygın yabancı dilleri ancak sınırlı düzeyde bildikleri tespit edilmiştir. Bu bağlamda çalışma, Osmanlı taşrasında eğitim olanaklarının niteliğini ve memurların eğitimsel arka planını ortaya koyarak, dönemin bürokratik yapısına dair yerel tarih ile ilgili bir katkı sunmayı hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: Sicill-i Ahval, Manisa, Osmanlı Bürokrasisi, Eğitim, Memur

The Educational Background of Civil Servants Born in Manisa According to Sicill-i Ahvâl Records

Abstract

The *Sicill-i Ahval* registers, initiated during the reign of Sultan Abdulhamid II, are archival documents that systematically record detailed information on Ottoman state officials, including their personal identities, educational backgrounds, professional careers, and language skills. This study aims to examine, within a historical context, the educational profiles of Ottoman civil servants born

* Bu çalışma “Sicill-i Ahval Kayıtlarına Göre Manisa Doğumlu Memurlar (1879-1909)” isimli yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

** Yüksek Lisans Öğrencisi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Bölümü, Eskişehir/TÜRKİYE, nizamberkanmercan@hotmail.com, ORCID: 0009-0002-1542-5821.

*** Prof. Dr., Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Tarih Bölümü, Eskişehir/TÜRKİYE, egumussoy@ogu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-1401-8493.

in Manisa using data extracted from these registers. The research analyzes, in a systematic manner, the educational institutions attended by these officials, their levels of education, subjects studied, and knowledge of foreign languages. The findings reveal that the majority of Manisa-born officials received their education at elementary and secondary-level schools, such as *sıbyan mektebi* and *rüşdiye*. In contrast, only a small number pursued education at the higher institutions of the period, such as *Mekteb-i Mülkiye*, *Mekteb-i Harbiye*, *Mekteb-i Tıbbiye*, *Mekteb-i Hukuk*, and *Mekteb-i Sultani*. This suggests that spatial and institutional limitations played a significant role in restricting access to advanced education for individuals from provincial backgrounds. Moreover, while most of the officials were literate, their proficiency in widely used foreign languages, such as Arabic and French, was generally limited. In this context, the study seeks to contribute to the local historiography of Ottoman bureaucracy by highlighting the nature of educational opportunities in the provinces and the educational backgrounds of officials.

Keywords: Sicill-i Ahval, Manisa, Ottoman Bureaucracy, Education, Civil Servants

Giriş

Manisa doğumlu memurlarla ilgili çalışma hususıyla alakalı olarak Cengiz Çakaloğlu'nun Sicill-i Ahvâl Kayıtlarına Göre Osmanlı Devleti'ndeki Manisalı Mülkî Amirler isimli çalışma yapılmış; bu çalışmada doğum yeri Manisa, Turgutlu, Soma, Kula, Demirci, Kırkağaç ile Turgutlu olan memurlar esas alınmıştır. Bu çalışmada ise sadece az sayıda memur ile ilgili belgeler incelenip tespit edilmiştir.

Sicill-i Ahval Kayıtlarına Göre Manisa Doğumlu Memurların Eğitim Durumu isimli çalışmada ise Başbakanlık Osmanlı Arşivi Dahiliye Nezaretî Sicill-i Ahval Dairesi'nde Manisa doğumlu memurlar ile alakalı belgeler incelenmiş; belgeler vasıtasıyla da memurların eğitim durumu ile alakalı hususlar da tespit edilmiştir. Bu çalışma esas olarak Manisa doğumlu memurların eğitim durumunu içermektedir; Sicill-i Ahval Kayıtları, Manisa ile ilgili bilgilerle Manisa doğumlu memurların eğitim durumu, tablo ile tablonun altında memurların eğitim durumlarıyla alakalı değerlendirmeler bu çalışmada ele alınacaktır.

Sözlükte *sicil*, “resmî belgelerin kaydedildiği kütük, devlet memurlarının resmî vukuatlarını ihtiva eden defter”, *sicill-i ahvâl* ise “memurların tercüme-i hâllerinden resmîyete intikal eden hususlar” anlamına gelmektedir.⁴

Sicill-i Ahval kayıtları, II. Abdülhamid Dönemi'nde memur sayısının artış göstermesinden dolayı memurlar ile ilgili bilgilerin kayıt altına alınma gereksinimi sonucunda ortaya çıkmıştır. Osmanlı Devleti'nin hizmetinde çalışan, Müslüman olan, olmayan bütün memurların biyografilerinin kaydedilmeye başlanıldığı ve hizmetlerindeki değişikliklerin takip edildiği aşamaları gösteren sicillerin tutulması hususunda ilk ve

⁴ Gülden Sarıyıldız, “Sicill-i Ahvâl Defterleri”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 15 Mayıs 2025).

önemli bir çalışma, II. Abdülhamid döneminde, 5 Şubat 1879'da, 'Sicill-i Ahvâl Komisyonu'nun kuruluşu ile olmuştur.⁵

Sicill-i Ahval Komisyonu'nun ardından memurlar ile ilgili evrakların tutulması için kurulan bir diğer komisyon Memurin-i Mülkiye Komisyonu olmuştur. 1896'da kurulan Memurin-i Mülkiye Komisyonu, hem atamaları hem de personel sicil sistemini yürüten merkezî bir daire olmuştur.⁶

1326/1908 yılında II. Meşrutiyeti müteakip Memurin-i Mülkiye Komisyonu kaldırılarak '*Sicill-i Ahvâl İdâresi*' adı altında yeniden, fakat Dahiliye Nezâreti teşkilatı içinde teşekkül ettirilmiş, böylece ayrı bir daire kurulmuştur.⁷

Manisa ve XIX. Yüzyıl Eğitim Kurumları

Manisa XV-XVI. yüzyıllar arasında bazı Osmanlı hanedan mensuplarının idaresi altında olmuştur. II. Mehmet, Şehzade Korkut, I. Süleyman, Şehzade Mustafa, II. Selim, III. Murat ile III. Mehmet Manisa'nın yönetiminden sorumlu olan bazı padişah veya şehzadelerdir. Manisa bundan dolayı şehzadeler şehri olarak bilinmektedir; birçok yerleşim yerine göre daha itibarlı bir konumda da olmuştur.

1831'de Manisa, Saruhan Sancağı olarak Anadolu Eyaleti'ne bağlı görülmektedir.⁸ 1261 (1845)'de Saruhan Sancağı Karesi Sancağı ile birleştirilmiş; merkezi Manisa olmak üzere, yeni bir vilâyet kurularak, vâliliğine İbrahim Sâ'ib Paşa tâyin edilmiştir.⁹

1903 tarihli Aydın Vilayet Salnamesi'ne göre Saruhan Sancağı'na Eşme Kazası, Akhisar Kazası, Alaşehir Kazası, Demirci Kazası, Salihli Kazası, Soma Kazası, Kırkağaç Kazası, Kasaba Kazası, Kula Kazası ile Gördüs Kazası bağlıdır; Saruhan Sancağı'nın merkezinde ve sancağa bağlı olan kazalarda birçok okul bulunmaktadır.¹⁰

Osmanlı Devleti'nde batı tarzı okulların açılması ile beraber XIX. Yüzyıl'da eğitim alanında eğitim geleneksel eğitim ile batı tarzı eğitim olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Sıbyan Mektebi ile Medrese'de verilen eğitime devam edilmiş; XIX. Yüzyıl'da ise ayrıca İptidai Mektebi, Rüşdiye Mektebi, İdadi Mektebi gibi batı tarzında okullar kurulmalarından sonra zamanla çeşitli yerlerde de açılmıştır.

⁵ Atillâ Çetin, "Sicill-i Ahvâl Defterleri ve Dosyaları Hakkında Bir Araştırma", *Vakıflar Dergisi* 29 (2005), 89.

⁶ Carter V. Findley, *Osmanlı Devletinde Bürokratik Reform Bâbîâli (1789-1922)*, çev. Latif Boyacı- İzzet Akyol, (İstanbul: İz Yayıncılık, İstanbul, 1994), 228.

⁷ Kolektif, *Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi*, (İstanbul: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 2010) 237.

⁸ "Manisa", *Yurt Ansiklopedisi*, (İstanbul: Anadolu Yayıncılık A.Ş., 1982-1983), 8/5537.

⁹ Çağatay Uluçay, "Manisa", *İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1970) 7/291.

¹⁰ Salname-i Vilayet-i Aydın, Aydın: İzmir Aydın Vilayeti Matbaası 1321, 283-321.

Sıbyan Mektebi ve İptidai Mektebi

Abbâsîler devrinde “küttâb” adıyla anılan mekteplere Karahanlılar veya Selçuklular’da “sıbyan mektebi” denildiği ve Osmanlılar’da da bu ismin kullanıldığı da bilinmektedir. Osmanlılar zamanla bu mektepleri çeşitli isimlerle anmışlardır.¹¹ Sıbyan Mektebi’nde genel olarak din, dil, okuma-yazma vb. dersler verilmiştir.¹²

Tanzimat Dönemi’nde kurulan Meclis-i Maarif-i Muvakkat, 1838’deki tarihli rapor ile çalışmalarına başlamış ve sıbyan mekteplerinin ıslahıyla ilgili de layiha hazırlamıştır.¹³ II. Abdülhamid döneminde ibtidâî mekteplerinin açılmasıyla sıbyan mektebi tabiri kullanılmamaya başlamıştır. Sıbyan Mektebi’nin yerini ise “mekâtib-i ibtidâiyye” almaya başlamıştır.¹⁴ 1296/ 1878 yılı Aydın vilayeti salnamesinde Manisa kazasındaki sıbyan mekteplerinin sayısı 25 idi.¹⁵

Rüşdiye Mektebi

Sivil bürokrasinin oluşması ile usta çırak ilişkilerinin başka eğitim kurumu içinde yetiştirilme süreci II. Mahmud zamanında Mekteb-i Maarifi Adliye ve Mekteb-i Ulum-ı Edebiye ile başlamıştır. Bu iki okulun, “Rüşdiye” okullarının ilk örnekleri olarak kabul edildiği de bilinmektedir.¹⁶ Rüşdiye Mektebi’nde 1869 tarihli Maarif-i Umumiye Nizamnamesi ile din, tarih, spor, matematik, dil vb. derslerin verilmesi kararlaştırılmıştır.¹⁷

1900 tarihli Maarif Nezareti Salnamesi’ne göre Saruhan Sancağı’na bağlı olarak Akhisar Rüşdiye Mektebi, Alaşehir Rüşdiye Mektebi, Demirci Rüşdiye Mektebi, Salihli Rüşdiye Mektebi, Soma Rüşdiye Mektebi, Kırkağaç Rüşdiye Mektebi, Kasaba Rüşdiye Mektebi, Kula Rüşdiye Mektebi ile Gördüs Rüşdiye Mektebi bulunmaktadır.¹⁸

İdadi Mektebi

İdadi Mektebi yüksek okullara “hazırlayıcı okul”¹⁹ anlamına gelmektedir. İdâdî teriminin bir ortaöğretim kurumu olarak bilinmeye başlanması, 1869 tarihli Maârif-i Umûmiye Nizamnâmesi’nin yayınlanmasından sonradır.²⁰

¹¹ Cahit Baltacı, “Mektep”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 15 Mayıs 2025).

¹² Bayram Kodaman, *Abdülhamid Devri Eğitim Sistemi* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1991), 57.

¹³ Ahmet Vurgun, “19. Yüzyıl Türkiye’sinde Eğitimde Modernleşme Atığı: II. Mahmud ve Tanzimat Döneminde Eğitime Bakış”, *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum* 13/37 (2024), 198.

¹⁴ Baltacı, “Mektep”, s.7

¹⁵ İbrahim İnci, Burcu Özdemir, “XIX. Yüzyıl Sonlarında Osmanlı İmparatorluğu’nda İlköğretimle İlgili Gelişmelerin Manisa’ya Yansımaları”, *Mecmua* 6/11 (2021), 265.

¹⁶ İlhan Tekeli, Selim İlkin, *Osmanlı İmparatorluğu’nda Eğitim ve Bilgi Üretim Sisteminin Oluşumu ve Dönüşümü*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1993), 63.

¹⁷ Kodaman, *Abdülhamid Devri Eğitim Sistemi*, 93-94.

¹⁸ Salname-i Nezaret-i Maarif-i Umumiye, İstanbul: Matbaa-i Amire, 1318, 1097-1100.

¹⁹ Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat* (Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları, 2009, “i’dâdî”, 409.

²⁰ Ertan Gökmen, “Aydın Vilayeti İdâdî Mektepleri”, *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi*, 23 (2008), 102.

Eskiden tahsil dereceleri sıbyan, rüşdiye ve dâr-ül- fûnun isimleriyle üç derece iken Saffet Paşa'nın Maarif Nazırlığı zamanında çıkarılan (1869) tarihli nizamname ile rüşdiyenin üstünde olmak üzere idadi mektepleri de vücuda getirilmiştir.²¹ İdadi Mektebi'nde 1869 Maarif-i Umumiye Nizamnamesi ile dil, tarih, hukuk, ekonomi vb. derslerin verilmesi kararlaştırılmıştır.²² 1901 tarihli Maarif Nezareti Salnamesi'ne göre Saruhan'da Saruhan İdadi Mektebi bulunmaktadır.²³

Medrese

Medrese, Arapça ders okunacak yer, talebenin içinde oturup ders okuduğu bina mânasına da gelir.²⁴ Osmanlılarda ilk medrese, (1330 M.)'de Gazi Orhan Bey tarafından *İznik*'de yapılmış ve buraya ilk müderris olarak Şerefüddin Davud-i Kayseri tâyin edilmiştir.²⁵ Medreselerde din, hesap, felsefe ile alakalı dersler verilmiştir.²⁶

1903 tarihli Maarif Nezareti Salnamesi'ne göre Saruhan Sancağı'na bağlı Manisa Kazası'nda Hüsrev Ağa Medresesi, Alay Bey Medresesi, Dilşikar Medresesi, Hindistanîye Medresesi, Türbe Camii Medresesi, Çırascağız (?) Medresesi, Müslim Medresesi, Göktaşlı Medresesi, Derviş Ali Medresesi, İbrahim Çelebi Medresesi, İvaz Medresesi, Sultan Medresesi, Sultan Civarı Medresesi, Muradiye Medresesi, Sinan Bey Medresesi, Esadiye Medresesi, Ali Bey Medresesi, Hacı Abdullah Efendi Medresesi, Attar Hoca Medresesi, İhsaniye Medresesi, İki Lüle Medresesi, Kütük Medresesi, Yeni Camii Medresesi ile Lala Paşa Medresesi bulunmaktadır.²⁷

Manisa Doğumlu Memurların Eğitim Durumu

Manisa doğumlu memurlar (1879-1909) ile ilgili olarak Devlet Arşivleri'nde 123 kayıt bulunmaktadır. 3 memur ile ilgili bilgilerin ise aynı olduğu tespit edilmiştir. Devlet Arşivleri'nde ayrıca BOA.DH.SAİD.d 92/389 numaralı belgede ise Tahir Efendi'nin Manisa doğumlu olarak belirtilmesine rağmen belgenin sağ tarafında iptal edildiği belirtilmiş ve üzeri çizilmiştir. Çalışmada incelenen memurlardan bir kısmı XIX. yüzyıldan

²¹ Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü* (İstanbul: Millî Eğitim Basımevi, 1983), "İdadi", 34.

²² Kodaman, *Abdülhamid Devri Eğitim Sistemi*, 115.

²³ Salname-i Nezaret-i Maarif-i Umumiye, İstanbul: Matbaa-i Amire, 1319, 391.

²⁴ Pakalın, "Medrese", s.436.

²⁵ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin İlmiye Teşkilâtı*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2014) 1.

²⁶ Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin İlmiye Teşkilâtı*, 26-28.

²⁷ Salname-i Nezaret-i Maarif-i Umumiye, İstanbul: Asır Matbaası, 1321, 371.

önce açılmış olan Medrese²⁸, Sıbyan Mektebi²⁹ ile Enderun-ı Hümayun³⁰ gibi okullarda eğitim görmüş; diğer kısmı ise XIX. yüzyıldan itibaren açılmaya başlanan, yeni tarz İptidai Mektebi³¹, Rüşdiye Mektebi³², Darümuallimin³³, İdadi Mektebi³⁴, Mekteb-i Harbiye-i Şahane³⁵, Mekteb-i Sultani³⁶, Mekteb-i Mülkiye³⁷, Hendese-i Mülkiye-i Şahane, Mekteb-i Tıbbiye³⁸, Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye³⁹, Hukuk Mektebi, Dersaadet Rum Patrikhanesi Mektebi, Milli Mektep, Musevi Mektebi, Alliance İsraillet Mektebi⁴⁰, Or Yehuda Ziraat Mektebi⁴¹, Kavanin Dershanesi ile Mekatib-i Adiye⁴² gibi okullarda eğitim görmüştür. Bazı

²⁸ Medrese, tıp, matematik, din vb. derslerin verildiği eğitim kurumudur. Osmanlı döneminde medreseler ile ilgili olarak bkznz. Mehmet İpşirli, “Medrese”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Erişim 15 Mayıs 2025).

²⁹ Sıbyan Mektebi çocukların küçük yaşlardan itibaren eğitim görmeye başladığı okuldur. Sıbyan Mektebi’ne mahalle mektebi de denilmektedir. Sıbyan Mektebi’nde Kuran-ı Kerim, alfabe, gramer vb. dersler verilmiştir. Bknz. A. Zeki Memioğlu, “İmparatorluktan Cumhuriyete İlk Öğretimimiz”, *Atatürk Üniversitesi Türkiye Araştırmaları Enstitüsü Dergisi* 10/21 (2003), 241-252.

³⁰ Enderun-ı Hümayun devlet adamı yetiştirmek için kurulan bir okuldur. Edirne Sarayı, İbrahim Paşa Sarayı gibi saraylarda eğitim gören öğrencilerin bazıları Enderun-ı Hümayun için seçilmiştir. Enderun-ı Hümayun’da eğitim çeşitli birimler içinde yürütülmüştür. Bknz. Ülker Akkutay, *Enderun Mektebi*, Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları, 1984

³¹ İptidai Mektebi batı tarzında ilköğretim seviyesinde açılmış olan okullardır. Bkz. Hasan Ali Koçer, *Türkiye’de Modern Eğitimin Doğuşu ve Gelişimi (1773-1923)*, (İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1974), 128.

³² Rüşdiye Mektebi İptidai Mektebi ile İdadi Mektebi arasında yer alan bir mekteptir. II. Mahmud döneminden itibaren Rüşdiye Mektebi adı altında Mekteb-i Maarif-i Adliye ile Mekteb-i Ulum-ı Edebiye isimli iki okul açılmıştır. Rüşdiye Mektebi günümüzde ortaokul seviyesine denk gelmektedir. Bknz. Cemil Öztürk, “Rüşdiye”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Erişim 15 Mayıs 2025).

³³ Darümuallimin Rüşdiye Mektebi’ne öğretmen yetiştirmek için 1848 yılında açılmıştır. Bknz. Cemil Öztürk, “Darümuallimin”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Erişim 15 Mayıs 2025).

³⁴ İdadi Mektebi Rüşdiye Mektebi’nin üzerinde yer alan bir mekteptir. İdadi Mektebi ilk olarak Sultan Abdülaziz döneminde açılmıştır. Bknz. Abdurrahman Gülmez, “Osmanlı Devleti’nde İdadiler”, *Uluslararası Alan Eğitimi Araştırmaları Dergisi* 2/2 (2021), 106-131.

³⁵ Mekteb-i Harbiye-i Şahane II. Mahmud Dönemi’nde Yeniçeri Ocağı’nın ortadan kaldırılmasından sonra kurulan Asakir-i Mansure-i Muhammediye’nin asker ihtiyacının karşılanması için açılmıştır. Bknz. Nuray Bilgin, “Osmanlı Devleti’nde Mekteb-i Harbiye”, *Genel Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 3/53 (2021), 133-154.

³⁶ Mekteb-i Sultani 1868 yılında açılmıştır. Mekteb-i Sultani’nin eğitim sistemi Fransız Eğitim Sistemi’ne uygun olarak belirlenmiştir. Mekteb-i Sultani’de eğitim karma eğitim şeklindeydi. Müslim ve gayrimüslim öğrenciler bir arada eğitim görmüştür. Bknz. Adnan Şişman, “Galatasaray Mekteb-i Sultânîsi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Erişim 15 Mayıs 2025).

³⁷ Mekteb-i Mülkiye idari alan ile ilgili görevlileri yetiştirmek için 1859 yılında açılmıştır. Bknz. Osman Ergin, *Türkiye Maarif Tarihi*. 1-2 Cilt, (İstanbul: Eser Matbaası, İstanbul, 1977), 594-619.

³⁸ Mekteb-i Tıbbiye II. Mahmud döneminde batı tarzında tıp eğitimi verilmesi için açılmıştır. Bknz. Nil Sarı, “Mekteb-i Tıbbiye”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Erişim 15 Mayıs 2025).

³⁹ Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye sivil olarak Türkçe tıp eğitimi verilmesi için 1867 yılında açılmıştır. Bknz. Ekrem Kadri Unat ve Mustafa Samastı, “*Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye*”, I. Türk Tıp Tarihi Kongresi: Kongreye Sunulan Bildiriler, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1992, 113-126.

⁴⁰ Alliance İsraillet Mektebi Fransa’da XIX. Yüzyıl’da kurulmuştur. Osmanlı Devleti’nde de birçok Alliance İsraillet Mektebi’nin açıldığı da bilinmektedir. Bknz. Musa Kılıç, “Sicill-i Ahvâl Kayıtlarına Göre II. Abdülhamid Dönemi Osmanlı Bürokrasisinde Yahudi Memurlar”, *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi* 31 (2012), 129-156.

⁴¹ Or Yehuda Ziraat Mektebi Akhisar’da tarım okulu olarak 1899 yılında açılmıştır. Bknz. Ahmet Asker, “Savaş Yıllarında Akhisar’da Bir Ziraat Okulu: Or Yehuda”, *MCBÜ Sosyal Bilimler Dergisi* 15/3 (2017), 49-68.

⁴² Mekatib-i Adiye ismindeki okullar sıradan mektepler anlamındadır.

memurların da Muallim-i Mahsus⁴³ olarak adlandırılan özel hocalar aracılığıyla eğitim gördükleri anlaşılmaktadır.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde Manisa doğumlu memurlarla alakalı belgeler ile XIX. Yüzyıl'da Manisa doğumlu memurların büyük çoğunluğu Sıbyan Mektebi, Medrese ile Rüşdiye Mektebi'nde eğitim gördüğü tespit edilmiştir; yüksek eğitim kurumlarında ise az sayıda memur eğitim görmüştür. XIX. Yüzyıl'da Manisa doğumlu memurlar genellikle taşrada bulunan eğitim kurumlarında ders almış; bundan dolayı az sayıda memur yüksek eğitim kurumlarında ders almıştır. Manisa doğumlu memurların eğitim durumu ise aşağıdaki tabloda sırasıyla incelenecektir.

Tablo 1: Manisa Doğumlu Memurların Eğitim Durumu

Memurun İsmi	Eğitim Durumu	Dil (Lisan) Bilgisi
Necip Efendi ⁴⁴	Sıbyan Mektebi'nde Mukaddema-i Ulum ve Muallim-i Mahsus'tan ise Arapça, Farsça, Fenn-i Hesab, Coğrafya ve Tarih derslerini okumuştur.	Türkçe okuryazar
Hacı Osman Efendi ⁴⁵	Mekatib-i Adiye'de eğitim görmüştür. Mekatib-i Adiye'de gördüğü dersler hakkında bilgi bulunmamaktadır.	Türkçe okuryazar
Halil Akif Efendi ⁴⁶	İptidaiye Mektepleri'nde Mebadi-i Ulum ve camilerde ders veren hocalardan ise derslerini almıştır.	Türkçe okuryazar
Antaş Efendi ⁴⁷	Dersaadet Rum Patrikhanesi Mektebi'nde Fenn-i Hesab, Tarih, Coğrafya ve Muallim-i Mahsus'tan Sarf derslerini okumuştur.	Türkçe okuryazar
Hüseyin Mazhar Efendi ⁴⁸	Sıbyan Mektebi'nde Mukaddemat-ı Ulum-u Diniye dersini almıştır.	Türkçe okuryazar
Mehmet Alaettin Efendi ⁴⁹	Nişancı Paşa İptidai Mektebi'nde Mebadi-i Ulum-u Diniye ve Hüsrev Ağa Medresesi'nde Yusuf Efendi'den derslerini alarak icazetname almıştır.	Türkçe ve Arapça okuryazar
Mehmet Kamil Efendi ⁵⁰	Sıbyan Mektebi'nde Mukaddema-i Ulum-u Diniye ile	Türkçe okuryazar

⁴³ Muallim-i Mahsus; “özel hoca” anlamındadır. Muallim-i mahsus olarak adlandırılan hocalar okullar haricinde bazı memurlara çeşitli dersler vermiştir.

⁴⁴ BOA.DH.SAİD.d. 3/108.

⁴⁵ BOA.DH.SAİD.d. 3/616.

⁴⁶ BOA.DH.SAİD.d. 113/149.

⁴⁷ BOA.DH.SAİD.d. 37/493.

⁴⁸ BOA.DH.SAİD.d. 4/94.

⁴⁹ BOA.DH.SAİD.d. 83/153.

⁵⁰ BOA.DH.SAİD.d. 43/21.

	Medrese’de Arapça ve Farsça derslerini almıştır.	
Mehmet Salim Efendi ⁵¹	Manisa Medresesi’nde Sarf u Nahv, Mantık ve Farsça derslerini; Hüseyin Hilmi Efendi’den ise icazetname almıştır.	Mehmet Salim Efendi ile ilgili belgede okuryazar, aşına vb. olduğu diller hakkında bilgi bulunmamaktadır.
Hüseyin Vehbi Efendi ⁵²	Sıbyan Mektebi’nde Mukaddema-i Ulum ve Enderun Mektebi’nde Arapça, Farsça ve Hesap derslerini almıştır.	Türkçe okuryazar
Ali Rıza Efendi ⁵³	Sıbyan Mektebi’nde Mukaddema-i Ulum ve Manisa’da Hatuniye Medresesi’nde Sarf u Nahv-ı Arabi derslerini almıştır.	Türkçe okuryazar
Mustafa Efendi ⁵⁴	Sıbyan Mektebi’nde Mukaddema-i Ulum-u Diniye ve Medrese’de Arapça ile Farsça dilleriyle alakalı dersler verilmiştir.	Türkçe okuryazar
Ahmet Hulusi Efendi ⁵⁵	Sıbyan Mektebi’nde ve Özel Hocalar’dan Arapça gibi dersler almıştır.	Türkçe ve Arapça okuryazar. Rumca söyler.
Mehmet Emin Efendi ⁵⁶	Sıbyan Mektebi’nde Mukaddema-i Ulum ve İki Lüleli Medresesi ile Fatih Camii’nde Yusuf Ziya Efendi ile Alaettin Efendi’den Sarf u Nahv-ı Arabi, Mantık, Kelam, Fıkıh, Hadis-i Şerif, Mani, Gülistan, Divan-ı Hafız derslerini alarak Arapça’dan icazetname almıştır. Darülmuallimin Mektebi’nde eğitim görmüştür.	Türkçe, Farsça ve Arapça hem konuşur hem de okuryazardır.
Abdülvahhap Efendi ⁵⁷	Atik Mülkiye Mektebi’nde sürekli verilen Ulum ve Fünun derslerini okuyup şهادetname almıştır.	Türkçe okuryazar
Hararoz Ağa ⁵⁸	Milli Mektep’te Ermenice okumuştur	Türkçe ve Rumca konuşur.
Tahir Efendi ⁵⁹	Demirci İptidai Mektebi’nde Mukaddema-i Ulum-u Diniye, Sarf u Nahv-ı Arabi, Fıkıh-ı Şerif ve Farsça derslerini almıştır.	Türkçe ve Fransızca okuryazar

⁵¹ BOA.DH.SAİD.d. 7/819.

⁵² BOA.DH.SAİD.d. 14/133.

⁵³ BOA.DH.SAİD.d. 22/485.

⁵⁴ BOA.DH.SAİD.d. 84/413.

⁵⁵ BOA.DH.SAİD.d. 57/463.

⁵⁶ BOA.DH.SAİD.d. 93/415.

⁵⁷ BOA.DH.SAİD.d. 10/123.

⁵⁸ BOA.DH.SAİD.d. 13/485.

⁵⁹ BOA.DH.SAİD.d. 92/385.

Mehmet Raşit Efendi ⁶⁰	Manisa İptidai Mektebi'nde Mukaddema-i Ulum-u Diniye ve Medrese'de Sarf u Nahv-ı Arabi, Mantık, Fıkıh-ı Şerif, Tuhfe-i Vehbi, ve Gülistan okumuştur.	Türkçe okuryazar. Arapça ve Fransızca konuşur.
Enveri Efendi ⁶¹	İptidai Mektebi ve Medreselerde okumuştur.	Türkçe okuryazar
Mehmet Ziyaettin Bey ⁶²	Sıbyan Mektebi'nde Mebadi-i Ulum-u Diniye, Rüşdiye Mektebi'nde sıralı olarak belirtilen Fünun ve Fenn-i Defter, Arapça, Farsça derslerini de okumuştur	Türkçe okuryazar
Mehmet Emin Efendi ⁶³	Sıbyan Mektebi'nde Mebadi-i Ulum-u Diniye ve derslerini alarak icazetname almıştır.	Mehmet Emin Efendi ile ilgili belgede okuryazar, aşına vb. olduğu diller hakkında bilgi bulunmamaktadır.
Mehmet Asım Efendi ⁶⁴	Sıbyan Mektebi'nde Mebadi-i Ulum-u Diniye ve Medrese'de Arapça ile Farsça derslerini okumuştur.	Türkçe okuryazar
Mehmet Hulusi Efendi ⁶⁵	Manisa Sıbyan Mektebi'nde Mukaddemat-ı Ulum ve Medrese'de Arapça, Manisa Rüşdiye Mektebi'nde ise sıralı dersleri almıştır.	Türkçe okuryazar
Mustafa Sıtkı Efendi ⁶⁶	Demirci Sıbyan Mektebi'nde Kuran-ı Kerim ile Mukaddemat-ı Ulum derslerini almıştır. Damad-ı Cedid İbrahim Paşa Medresesi'nde Köse Ahmet Efendi'nin dersine devam ederek icazetname almıştır.	Türkçe ve Arapça okuryazar
Mehmet Hıfzı Efendi ⁶⁷	Sıbyan Mektebi'nde Mukaddema-i Ulum-u Diniye, Manisa Rüşdiye Mektebi'nde Fünun, Muallim-i Mahsus'tan ile Farsça derslerini okumuştur.	Türkçe okuryazar. Farsça'ya aşınadır. Rumca ve konuşur.
Ethem Efendi ⁶⁸	Manisa Sıbyan Mektebi'nde Mukaddemat-ı Ulum, Manisa Rüşdiye Mektebi'nde Ulum ve Fünun okuyarak şهادetname almıştır.	Ethem Efendi ile ilgili belgede okuryazar, aşına vb. olduğu diller hakkında bilgi bulunmamaktadır.

⁶⁰ BOA.DH.SAİD.d. 92/233.

⁶¹ BOA.DH.SAİD.d. 37/201.

⁶² BOA.DH.SAİD.d. 22/103.

⁶³ BOA.DH.SAİD.d. 112/135.

⁶⁴ BOA.DH.SAİD.d. 35/411.

⁶⁵ BOA.DH.SAİD.d. 93/307.

⁶⁶ BOA.DH.SAİD.d. 86/387.

⁶⁷ BOA.DH.SAİD.d. 99/431.

⁶⁸ BOA.DH.SAİD.d. 107/169.

Mehmet Tahir Efendi ⁶⁹	Mahalli İptidai Mektebi'nde Mukaddemat-ı Ulum ve Hatuniye Medresesi'nde Arapça ile Farsça gibi dersleri görmüştür.	Türkçe okuryazar
Ömer Sait Bey ⁷⁰	Eyüp Rüşdiye Mektebi, Camiilerde ve Muallim-i Mahsus'tan Fıkıh-ı Şerif, Mantık, Farsça, Fenn-i Hesab, Cebir, Hendese, Coğrafya, Heyet ve Fransızca; Bab-ı Ali'de Kavanin Dershanesi'nde Kavanin ile Nizam-ı derslerini okumuştur.	Türkçe okuryazar
Mehmet Tahir Efendi ⁷¹	Sıbyan Mektebi'nde Mukaddema-i Ulum ve Medrese'de Arapça ve Farsça derslerini almıştır.	Türkçe okuryazar
Mustafa Efendi ⁷²	Sıbyan Mektebi, Rüşdiye Mektebi ile Medrese'de ders görmüştür.	Türkçe ve Arapça okuryazar
Hasan Ali Efendi ⁷³	Sıbyan Mektebi'nde Mukaddema-i Ulum ve Muallim-i Mahsus'tan Arapça, Farsça ile Fenn-i Hesab derslerini almıştır.	Türkçe okuryazar
İsmail Hakkı Efendi ⁷⁴	Sıbyan Mektebi'nde Mukaddema-i Ulum ve Rüşdiye Mektebi'nde Fünun dersini aldıktan sonra şehadetname almıştır.	Türkçe okuryazar
Kamil Efendi ⁷⁵	Medrese'de Sarf u Nahv dersini almıştır	Türkçe okuryazar
Ahmet Esat Efendi ⁷⁶	Sıbyan Mektebi'nde Mukaddema-i Ulum, Muradiye Medresesi, Türbe Medresesi ile Rüşdiye Mektebi'nde Ulum ve Fünun derslerini görmüştür.	Türkçe okuryazar
Ali Remzi Efendi ⁷⁷	İptidai Mektebi ve Rüşdiye Mektebi'nde ders görmüştür	Türkçe okuryazar. Arapça ve İtalyanca söyler.
Mehmet İzzet Efendi ⁷⁸	Rüşdiye Mektebi'nde okumuştur	Türkçe okuryazar
Mehmet Fethi Efendi ⁷⁹	Sıbyan Mektebi'nde Mukaddema-i Ulum ve Rüşdiye	Mehmet Fethi Efendi ile ilgili belgede okuryazar, aşina vb. olduğu

⁶⁹ BOA.DH.SAİD.d. 198/139.

⁷⁰ BOA.DH.SAİD.d. 1/1012.

⁷¹ BOA.DH.SAİD.d. 160//413.

⁷² BOA.DH.SAİD.d. 64/205.

⁷³ BOA.DH.SAİD.d. 9/853.

⁷⁴ BOA.DH.SAİD.d. 7/933.

⁷⁵ BOA.DH.SAİD.d. 138/243.

⁷⁶ BOA.DH.SAİD.d. 7/19.

⁷⁷ BOA.DH.SAİD.d. 61/17.

⁷⁸ BOA.DH.SAİD.d. 71/453.

⁷⁹ BOA.DH.SAİD.d. 172/9.

	Mektebi'nde sıralı dersleri okumuştur.	diller hakkında bilgi bulunmamaktadır.
Ahmet Ferdi Efendi ⁸⁰	Manisa Sıbyan Mektebi'nde Mukaddema-i Ulum, Rüşdiye Mektebi'nde Fünun ve Medrese'de Arapça ile Farsça derslerini görmüştür.	Türkçe okuryazar
Mehmet Saim Efendi ⁸¹	Manisa Sıbyan Mektebi'nde Mukaddema-i Ulum, Rüşdiye Mektebi, Medrese, Bursa İdadi Mektebi ile Mekteb-i Harbiye-i Şahane'de sıralı dersleri okumuştur.	Türkçe okuryazar
Mehmet Nazif Efendi ⁸²	Sıbyan Mektebi'nde Mukaddema-i Ulum dersini aldıktan sonra Manisa Rüşdiye Mektebi'nde sürekli verilen dersleri okuyup şهادetname almıştır.	Türkçe okuryazar
Ahmet Hamdi Efendi ⁸³	Mahalli İptidai Mektebi ve Rüşdiye Mektebi'nde sıralı olan dersleri okumuştur.	Türkçe okuryazar
Ali Rıza Efendi ⁸⁴	Sıbyan Mektebi'nde Mukaddema-i Ulum ve Manisa Rüşdiye Mektebi'nde sürekli verilen dersleri okuyup şهادetname almıştır.	Türkçe okuryazar
Mehmet Sadık Efendi ⁸⁵	İptidai Mektebi ve Rüşdiye Mektebi'nde sıralı dersleri aldıktan sonra şهادetname almıştır.	Türkçe okuryazar
Ahmet Nazif Efendi ⁸⁶	Manisa Sıbyan Mektebi'nde Mukaddema-i Ulum, Rüşdiye Mektebi'nde ise sıralı dersleri okuyup şهادetname almıştır.	Türkçe okuryazar
Hüseyin Hüsnü Efendi ⁸⁷	Manisa İptidai Mektebi'nde Kuran-ı Kerim'i ezberlemiş; Mekteb-i Rüşdi-i Mülkiye'de okumuştur.	Türkçe okuryazar
Fevzi Efendi ⁸⁸	Sıbyan Mektebi'nde Mukaddemat-ı Ulum dersini öğrendikten sonra şهادetname almıştır. Medrese ile Mekteb-i Sultani de eğitim görmüştür.	Türkçe, Arapça, Farsça, Fransızca ve Rumca hem konuşup hem de okuyup yazmaktadır.

⁸⁰ BOA.DH.SAİD.d. 106/457.

⁸¹ BOA.DH.SAİD.d. 129/93.

⁸² BOA.DH.SAİD.d. 8/545.

⁸³ BOA.DH.SAİD.d. 123/339.

⁸⁴ BOA.DH.SAİD.d. 8/585.

⁸⁵ BOA.DH.SAİD.d. 122/67.

⁸⁶ BOA.DH.SAİD.d. 176/475.

⁸⁷ BOA.DH.SAİD.d. 102/251.

⁸⁸ BOA.DH.SAİD.d. 108/269.

	Mekteb-i Sultani'den de Edebiyat Şehadetnamesi'ni almıştır.	
Ahmet Hulusi Efendi ⁸⁹	Rüşdiye Mektebi'nde bazı dersleri okumuştur.	Türkçe okuryazar
Rıza Efendi ⁹⁰	Sıbyan Mektebi ve Rüşdiye Mektebi'nde eğitim almıştır.	Türkçe okuryazar
Ahmet Nazif Efendi ⁹¹	Manisa Sıbyan Mektebi'nde Mukaddema-i Ulum-u Diniye ve Hüseyiye Medresesi'nde ders görmüştür.	Türkçe okuryazar
Ali Rıza Efendi ⁹²	Cami-i Kebir Mektebi'nde Mukaddemat-ı Ulum ve Manisa Rüşdiye Mektebi'nde Ulum ile Fünun derslerini almıştır.	Ali Rıza Efendi ile ilgili belgede okuryazar, aşına vb. olduğu diller hakkında bilgi bulunmamaktadır.
Mehmet Hilmi Efendi ⁹³	Sıbyan Mektebi'nde Mukaddema-i Ulum ve Manisa Rüşdiye Mektebi'nde sürekli verilen dersleri okuyarak şehadetname almıştır.	Türkçe okuryazar
Süleyman Efendi ⁹⁴	Mahalli Sıbyan Mektebi'nde Mukaddemat-ı Ulum ve İzmir Rüşdiye Mektebi'nde ile Gülistan derslerini almıştır.	Türkçe okuryazar
Mehmet Hilmi Efendi ⁹⁵	Manisa Sıbyan Mektebi'nde Mukaddemat-ı Ulum ve Rüşdiye Mektebi'nde sıralı dersleri Ulum ile Fünun derslerini okuyarak şehadetname almıştır.	Türkçe okuryazar
Ömer Lütfi Efendi ⁹⁶	Mahalli İptidai Mektebi'nde Mukaddemat-ı Ulum dersini okumuştur.	Türkçe okuryazar
Mehmet Tevfik Efendi ⁹⁷	Sıbyan Mektebi'nde Mukaddema-i Ulum-u Diniye ve Medrese'de Arapça ile Farsça okumuştur	Türkçe okuryazar
Mustafa Tevfik Efendi ⁹⁸	Manisa İptidai Mektebi'nde Mukaddemat-ı Ulum-u Diniye ve Rüşdiye Mektebi'nde sıralı dersleri okumuştur.	Mustafa Tevfik Efendi ile ilgili belgede okuryazar, aşına vb. olduğu diller hakkında bilgi bulunmamaktadır.

⁸⁹ BOA.DH.SAİD.d. 123/187.

⁹⁰ BOA.DH.SAİD.d. 57/7.

⁹¹ BOA.DH.SAİD.d. 98/185.

⁹² BOA.DH.SAİD.d. 108/165.

⁹³ BOA.DH.SAİD.d. 8/397.

⁹⁴ BOA.DH.SAİD.d. 49/73.

⁹⁵ BOA.DH.SAİD.d. 105/197.

⁹⁶ BOA.DH.SAİD.d. 144/65.

⁹⁷ BOA.DH.SAİD.d. 126/303.

⁹⁸ BOA.DH.SAİD.d. 132/265.

Mahmut Efendi ⁹⁹	Manisa Yaya (?) Karyesi İptidai Mektebi ile Manisa Rüştîye Mektebi'nde sıralı dersleri, Medrese'de ise Arapça okumuştur.	Türkçe okuryazar
Mehmet Faik Efendi ¹⁰⁰	Rüşdiye Mektebi'nde ve Mülkiye İdadiyesi'nde sıralı dersleri okumuştur.	Türkçe okuryazar
Mehmet Hilmi Efendi ¹⁰¹	Manisa Sıbyan Mektebi'nde Mukaddemat-ı Ulum ve Muradiye Medresesi'nde Arapça ile Farsça okumuştur.	Türkçe hem konuşur hem de okuyup yazabilmektedir.
İsmail Hakkı Efendi ¹⁰²	Sıbyan Mektebi ile Rüştîye Mektebi'nde okumuştur.	Türkçe okuryazar
Halil Şükrü Efendi ¹⁰³	Sıbyan Mektebi'nde Mukaddemat-ı Ulum-u Diniye ve Rüştîye Mektebi'nde Arapça, Farsça ile Fenn-i Hesab derslerini okumuştur.	Türkçe okuryazar
Mehmet Agah Efendi ¹⁰⁴	Sıbyan Mektebi'nde Mukaddema-i Ulum-u Diniye ve Rüştîye Mektebi'nde Arapça ile Farsça derslerini okumuştur	Türkçe okuryazar
Hüseyin Avni Efendi ¹⁰⁵	Manisa İptidai Mektebi, Mülkiye-i İdadiyesi ve Hendese-i Mülkiye-i Şahane'de okuyup ala derecede şهادetname almıştır.	Türkçe ve Fransızca okuryazar
Mehmet Şükrü Efendi ¹⁰⁶	Sıbyan Mektebi'nde Mukaddemat-ı Ulum ve Aydın Vilayeti Rüştîye Mektebi'nde Sarf u Nahv, Gülistan, Fenn-i Hesab ve Coğrafya okumuştur.	Türkçe okuryazar
İsmail Efendi ¹⁰⁷	Sıbyan Mektebi'nde Mukaddema-i Ulum ve Rüştîye Mektebi ile İdadi Mektebi'nde sıralı dersleri almıştır.	Türkçe okuryazar
İzzet Efendi ¹⁰⁸	İzmir Sıbyan Mektebi ile İdadi Mektebi'nde sıralı dersleri okumuştur	Türkçe okuryazar
Mehmet Hilmi Efendi ¹⁰⁹	Manisa İptidai Mektebi'nde sıralı dersleri ve Hatuniye Medresesi'nde Sarf u Nahv, Mantık ve Mani derslerini almıştır.	Mehmet Hilmi Efendi ile ilgili belgede okuryazar, aşına vb. olduğu diller hakkında bilgi bulunmamaktadır.

⁹⁹ BOA.DH.SAİD.d. 191/103.

¹⁰⁰ BOA.DH.SAİD.d. 139/181.

¹⁰¹ BOA.DH.SAİD.d. 74/417.

¹⁰² BOA.DH.SAİD.d. 193/17.

¹⁰³ BOA.DH.SAİD.d. 87/307.

¹⁰⁴ BOA.DH.SAİD.d. 39/159.

¹⁰⁵ BOA.DH.SAİD.d. 79/449.

¹⁰⁶ BOA.DH.SAİD.d. 114/267.

¹⁰⁷ BOA.DH.SAİD.d. 139/187.

¹⁰⁸ BOA.DH.SAİD.d. 130/397.

¹⁰⁹ BOA.DH.SAİD.d. 132/269.

Mahmud Nedim Efendi ¹¹⁰	Mahalli İptidai Mektebi, Rüşdiye Mektebi, Askeri İdadi Mektebi ile Mekteb-i Fünun-ı Harbiye-i Şahane’de okuyarak şehadetname almıştır.	Türkçe ve Fransızca
Mehmet Cemil Efendi ¹¹¹	Ula İptidai Mektebi’nde Mukaddema-i Ulum dersi ile şehadetname almıştır. Rüştiye Mektebi ve İdadi Mektebi’nde eğitim görmüştür. ¹¹²	Türkçe okuryazar
Hasan Fehmi Efendi ¹¹³	İptidai Mektebi ile Rüşdiye Mektebi’nde sıralı dersler ve Medrese’de Arapça ile Farsça okumuştur.	Türkçe okuryazar
Ali Haydar Efendi ¹¹⁴	Sıbyan Mektebi’nde Mukaddemat-ı Ulum ve Manisa Rüşdiye Mektebi’nde Sarf u Nahv-ı Arabi, Gülistan, Fenn-i Hesab ve Coğrafya okumuştur.	Türkçe okuryazar
Hüsamettin Efendi ¹¹⁵	Manisa Mekteb-i İdadi-i Mülkisi ile Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane’de Ulum ve Fünun derslerini aldıktan sonra idadi dereceden Mülazemet Ruusu ve Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye-i Şahane’den 608 numaralı Tababet Diploması’nı almıştır.	Türkçe ve Fransızca okuryazar. Rumca konuşmaktadır.
Mehmet Şükrü Efendi ¹¹⁶	Sıbyan Mektebi’nde Mukaddema-i Ulum-u Diniye ve Alaşehir Rüşdiye Mektebi’nde Fünun dersini okuyarak şehadetname almıştır.	Türkçe okuryazar
Mehmet Salis Efendi ¹¹⁷	Rüşdiye Mektebi’nde sıralı dersleri almış ve Medrese’de eğitim görmüştür.	Türkçe okuryazar
Ahmet Mithat Efendi ¹¹⁸	Manisa Sıbyan Mektebi’nde Mukaddemat-ı Ulum ve Rüşdiye Mektebi’nde sıralı dersleri okuyup şehadetname almıştır.	Türkçe okuryazar
Süleyman Hilmi Efendi ¹¹⁹	Sıbyan Mektebi’nde Mukaddema-i Ulum-u Diniye, Medrese’de Sarf u Nahv, İzmir Rüşdiye Mektebi ve İdadi	Türkçe okuryazar

¹¹⁰ BOA.DH.SAİD.d. 153/145.

¹¹¹ BOA.DH.SAİD.d. 129/485.

¹¹² BOA.DH.SAİD.d. 129/485. numaralı belgede Rüştiye Mektebi’nin İdadi Mektebi’ne dönüştürülmüş olduğu tespit edilmiştir.

¹¹³ BOA.DH.SAİD.d. 129/279.

¹¹⁴ BOA.DH.SAİD.d. 116/269.

¹¹⁵ BOA.DH.SAİD.d. 140/99.

¹¹⁶ BOA.DH.SAİD.d. 127/5.

¹¹⁷ BOA.DH.SAİD.d. 104/192.

¹¹⁸ BOA.DH.SAİD.d. 151/95.

¹¹⁹ BOA.DH.SAİD.d. 88/15.

	Mülkisi'nde Arapça, Farsça, Hendese, Coğrafya, Kavaid-i Osmani, Hesap ve Tarih okumuştur.	
İsmail Cemal Efendi ¹²⁰	Sıbyan Mektebi'nde Mukaddemat-ı Ulum-u Diniye ve Rüşdiye Mektebi'nde Sarf u Nahv, Gülistan ve Fenn-i Hesap okumuştur.	Türkçe okuryazar
Mehmet Fuat Efendi ¹²¹	Manisa İptidai Mektebi ile Rüşdiye Mektebi'nde sıralı dersleri okuduktan sonra şehadetname almıştır.	Türkçe okuryazar
Mustafa Muharrem Efendi ¹²²	Mahalli Sıbyan Mektebi'nde Mukaddemat-ı Ulum-u Diniye ve Rüşdiye Mektebi'nde sıralı dersleri okumuştur. İzmir İdadi Mektebi'nde okuyarak karib-i ala dereceden şehadetname almıştır.	Türkçe ve Fransızca okuryazar
Hasan Salih Efendi ¹²³	Sıbyan Mektebi'nde Mukaddemat-ı Ulum-u Diniye ve Rüşdiye Mektebi'nde Sarf, Gülistan, Fenn-i Hesap ve Coğrafya derslerini okumuştur.	Türkçe okuryazar
Mustafa Muharrem Efendi ¹²⁴	Mahalli İptidai Mektebi, Rüşdiye Mektebi ile Aydın Vilayeti İdadi Mektebi'nde okuyarak karib-i ala dereceden şehadetname almıştır.	Türkçe okuryazar
İbrahim Ethem Efendi ¹²⁵	İptidai Mektebi ile Rüşdiye Mektebi'nde okumuştur.	Türkçe okuryazar
Osman Neşet Efendi ¹²⁶	Manisa Sıbyan Mektebi ile Rüşdiye Mektebi'nde okumuştur. Mekteb-i İdadi-i Mülkiye'ye girdikten sonra da dersleri okuduktan sonra aliyülâlâ derecede Mülazemet Ruusu almıştır.	Türkçe ve Fransızca okuryazar
Hüsnü Efendi ¹²⁷	İptidai Mektebi ile Rüşdiye Mektebi'nde okumuştur.	Türkçe okuryazar
Hristo Efendi ¹²⁸	Manisa Rum İptidai Mektebi, Rüşdiye Mektebi ile İzmir Rum İdadi Mektebi'nde eğitim görmüştür.	Türkçe ve Rumca okuryazar

¹²⁰ BOA.DH.SAİD.d. 86/247.

¹²¹ BOA.DH.SAİD.d. 101/77.

¹²² BOA.DH.SAİD.d. 71/57.

¹²³ BOA.DH.SAİD.d. 68/367.

¹²⁴ BOA.DH.SAİD.d. 71/295.

¹²⁵ BOA.DH.SAİD.d. 132/309.

¹²⁶ BOA.DH.SAİD.d. 99/161.

¹²⁷ BOA.DH.SAİD.d. 181/193.

¹²⁸ BOA.DH.SAİD.d. 110/93.

İbrahim Nazmi Efendi ¹²⁹	Sıbyan Mektebi'nde Mukaddemat-ı Ulum ve Kavala Kazası Rüşdiye Mektebi'nde sıralı dersleri okumuştur.	Türkçe okuryazar
Mehmet Emin Efendi ¹³⁰	Manisa İptidai Mektebi'nde sıralı dersleri okumuştur.	Mehmet Emin Efendi ile ilgili belgede okuryazar, aşına vb. olduğu diller hakkında bilgi bulunmamaktadır.
Hüseyin Avni Efendi ¹³¹	Menemen Sıbyan Mektebi'nde Mukaddemat-ı Ulum ve Manisa Rüşdiye Mektebi'nde sıralı dersleri okumuştur.	Türkçe okuryazar
Mehmet Emin Efendi ¹³²	Sıbyan Mektebi'nde Mukaddemat-ı Ulum ve Rüşdiye Mektebi'nde Sarf u Nahv, Gülistan, Fenn-i Hesab, Coğrafya ile Hendese derslerini okumuştur.	Türkçe okuryazar
Mehmet Arif Efendi ¹³³	Manisa İptidai Mektebi, Rüşdiye Mektebi, Aydın Mekteb-i İdadi-i Mülki ve Mekteb-i Mülkiye-i Şahane'de sıralı dersleri okuyarak ala dereceden İdadi Şehadenamesi, karib-i ala dereceden Mülazemet Ruusu, karib-i ala dereceden ala şehadetnamesi almıştır.	Türkçe ve Fransızca hem konuşur hem de okuyup yazabilmektedir. Arapça ve Farsça'ya aşinadır.
Mustafa Hulusi Efendi ¹³⁴	Rüşdiye Mektebi'nde sıralı dersleri okumuş ve İdadi Mektebi'nde de ayrıca eğitim görmüştür.	Türkçe okuryazar
Yusuf Kenan Efendi ¹³⁵	Rüşdiye Mektebi ile Mekteb-i İdadi-i Mülkisi'nde sıralı dersleri okuyarak şehadetname almıştır.	Türkçe okuryazar
Hüseyin Hüsnü Efendi ¹³⁶	İptidai Mektebi'nde Mukaddemat-ı Ulum-u Diniye dersini aldıktan sonra şehadetname almıştır.	Hüseyin Hüsnü Efendi ile ilgili belgede okuryazar, aşına vb. olduğu diller hakkında bilgi bulunmamaktadır.
Osman Nuri Efendi ¹³⁷	Manisa İptidai Mektebi, Gördüs İptidai Mektebi ile Demirci İptidai Mektebi'nde Mukaddemat-ı Ulum ve Manisa İdadi Mektebi ile İzmir İdadi Mektebi'nde eğitim görmüştür.	Türkçe okuryazar. Fransızca'ya aşinadır.

¹²⁹ BOA.DH.SAİD.d. 135/127.

¹³⁰ BOA.DH.SAİD.d. 141/281.

¹³¹ BOA.DH.SAİD.d. 130/181.

¹³² BOA.DH.SAİD.d. 104/286.

¹³³ BOA.DH.SAİD.d. 112/351.

¹³⁴ BOA.DH.SAİD.d. 107/69.

¹³⁵ BOA.DH.SAİD.d. 129/483.

¹³⁶ BOA.DH.SAİD.d. 137/217.

¹³⁷ BOA.DH.SAİD.d. 134/367.

Hüseyin Hüsnü Efendi ¹³⁸	Sıbyan Mektebi'nde Mukaddemat-ı Ulum ve Rüşdiye Mektebi'nde Sarf u Nahv, Gülistan, Fenn-i Hesab, Coğrafya ile Hendese okumuştur.	Türkçe okuryazar
Mehmet Esat Bey ¹³⁹	Karaköy İptidai Mektebi'nde Mukaddemat-ı Ulum dersini almış; Rüşdiye Mektebi ile İzmir İdadi Mektebi'nde okumuş; İzmir İdadi Mektebi'nden aliyülâlâ derecede İdadi Şehadetnamesi, Mekteb-i Mülkiye-i Şahane'den ise aliyülâlâ derecede ala şehadetnamesi almıştır.	Arapça, Farsça, Fransızca ve Rumca'ya aşinadır.
Mehmet Abdi Efendi ¹⁴⁰	Sıbyan Mektebi'nde Mukaddema-i Ulum-u Diniye ve Dilşikar Medresesi'nde Arapça derslerini almıştır.	Türkçe okuryazar
Mehmet Ali Efendi ¹⁴¹	Sıbyan Mektebi'nde Mukaddemat-ı Ulum ve Muallim-i Mahsus'tan Arapça ve Farsça derslerini almış; İdadi Mülkisi'nde de eğitim görmüştür.	Türkçe okuryazar
Hayım Politi Efendi ¹⁴²	Musevi Mektebi'nde sıralı dersleri okumuştur.	Türkçe, Fransızca ve İngilizce okuryazardır.
Hasan Bedrettin Efendi ¹⁴³	Sıbyan Mektebi'nde Mukaddema-i Ulum ve Medrese'de Arapça ile Farsça okumuştur.	Türkçe okuryazar
Mehmet Ali Efendi ¹⁴⁴	Manisa İptidai Mektebi'nde sıralı dersleri okumuş; İdadi Mektebi'nde de eğitim görmüştür.	Türkçe okuryazar
Ahmet İhsan Efendi ¹⁴⁵	Manisa Sancağı İptidai Mektebi, Mekteb-i İdadi-i Mülki ile Hendese-i Mülkiye-i Şahane Mektebi'nde okuduktan sonra şehadetname almıştır.	Türkçe ve Fransızca okuryazar
Ahmet Rıfat Bey ¹⁴⁶	İptidai Mektebi ve Rüşdiye Mektebi'nde ders görmüş; Manisa İdadi Mektebi, İzmir İdadi Mektebi ile Mekteb-i Mülkiye-i Şahane'de Ulum ve Fünun derslerini okuyup aliyülâlâ dereceden İdadi Şehadetnamesi ve	Türkçe okuryazar

¹³⁸ BOA.DH.SAİD.d. 87/257.

¹³⁹ BOA.DH.SAİD.d. 104/398.

¹⁴⁰ BOA.DH.SAİD.d. 131/29.

¹⁴¹ BOA.DH.SAİD.d. 149/407.

¹⁴² BOA.DH.SAİD.d. 116/179.

¹⁴³ BOA.DH.SAİD.d. 129/113.

¹⁴⁴ BOA.DH.SAİD.d. 122/261.

¹⁴⁵ BOA.DH.SAİD.d. 132/185.

¹⁴⁶ BOA.DH.SAİD.d. 144/69.

	ala dereceden Şehadetnamesi almıştır.	
Mehmet Şerif Bey ¹⁴⁷	Saruhan (?) İdadi Mektebi'nde ala derecede; Mekteb-i Mülkiye-i Şahane'den karib-i ala derecede şehadetnameler almıştır.	Türkçe ve Fransızca hem konuşur hem de okuyup yazabilmektedir.
Ahmet Muammer Efendi ¹⁴⁸	Manisa İptidai Mektebi, Saruhan İdadi Mektebi, İzmir İdadi Mektebi ile Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye'de okuyarak aliyülâlâ derecede İptidai Mektebi Şehadetnamesi, aliyülâlâ derecede İdadi Şehadetnamesi ve 861 numaralı Tababet Diploması almıştır.	Arapça, Farsça'ya aşinadır. Türkçe ve Fransızca hem konuşur hem de okuyup yazabilmektedir.
Ali Kemal Efendi ¹⁴⁹	İptidai Mektebi'nde Mukaddema-i Ulum ve Bursa İdadi Mektebi, İzmir İdadi Mektebi ile Mekteb-i Hukuk'da Ulum ve Fünun derslerini almış; Manisa İdadi Mektebi ile İzmir İdadi Mektebi'nden ise Şehadetname, Mekteb-i Hukuk'dan ise aliyülâlâ dereceden Mezuniyet Ruusu almıştır.	Türkçe okuryazar
İbrahim Ethem Efendi ¹⁵⁰	Lala Paşa İptidai Mektebi'nde Mukaddemat-ı Ulum-u Diniye dersini okuduktan sonra aliyülâlâ derecede şehadetname almıştır.	İbrahim Ethem Efendi ile ilgili belgede okuryazar, aşına vb. olduğu diller hakkında bilgi bulunmamaktadır.
Mehmet Mecdettin Efendi ¹⁵¹	Sıbyan Mektebi'nde Mukaddemat-ı Ulum-u Diniye ve Beşiktaş Rüşdiye Mektebi'nde Arapça, Farsça ile Fenn-i Hesab derslerini almıştır.	Mehmet Mecdettin Efendi ile ilgili belgede okuryazar, aşına vb. olduğu diller hakkında bilgi bulunmamaktadır.
Hasan Hüseyin Efendi ¹⁵²	Sıbyan Mektebi'nde Mukaddemat-ı Ulum ve Muallim-i Mahsus'tan Arapça ve Farsça derslerini almıştır.	Türkçe okuryazar
Hasan Tahsin Efendi ¹⁵³	Manisa Kasabası Sıbyan Mektebi'nde Mukaddema-i Ulum dersini okuduktan sonra şehadetname almış; Manisa İdadi Mektebi'nde eğitim görerek sıralı dersleri görmüştür.	Türkçe okuryazar

¹⁴⁷ BOA.DH.SAİD.d. 185/17.

¹⁴⁸ BOA.DH.SAİD.d. 156/139.

¹⁴⁹ BOA.DH.SAİD.d. 163/425.

¹⁵⁰ BOA.DH.SAİD.d. 138/391.

¹⁵¹ BOA.DH.SAİD.d. 141/85.

¹⁵² BOA.DH.SAİD.d. 146/273.

¹⁵³ BOA.DH.SAİD.d. 174/121.

Mehmet Sadettin Bey ¹⁵⁴	Manisa İptidai Mektebi'nde Mebadi-i Ulum ve Manisa İdadi-i Mülki Mektebi, İzmir İdadi-i Mülki Mektebi ile Mekteb-i Fünun-ı Mülkiye'de Ulum ile Fünun derslerini aldıktan sonra aliyülâlâ dereceden İptidai Şehadetnamesi , ala dereceden ise Şehadetnamesi'ni almıştır.	Türkçe ve Fransızca hem konuşur hem de okuyup yazabilmektedir.
Ahmet Hikmet Bey ¹⁵⁵	İzmir İdadi Mektebi ile Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye'de eğitim görmüş; Şemsü'l-İrfan Mektebi Müdüriyeti tarafından seçilmiştir. Mekteb-i Mülkiye'de eğitim görerek şehadetname almıştır.	Türkçe ve Fransızca hem konuşup hem de okuyup yazabilmektedir.
Ali Efendi ¹⁵⁶	Mahalli İptidai Mektebi'nde Mukaddemat-ı Ulum dersini okuduktan sonra şehadetname almıştır.	Türkçe okuryazar
Aziz Efendi ¹⁵⁷	Sıbyan Mektebi'nde Mukaddemat-ı Ulum-u Diniye dersini aldıktan sonra Mekteb-i İdadi-i Mülki'de sıralı dersleri de okuduktan sonra şehadetname almıştır.	Aziz Efendi ile ilgili belgede okuryazar, aşına vb. olduğu diller hakkında bilgi bulunmamaktadır.
Ali Muzaffer Bey ¹⁵⁸	 (?)	Türkçe hem okuyup hem yazabilmektedir; Fransızca ise az derecede okuyup yazabilmektedir.
Kahraman Tahir Efendi ¹⁵⁹	Manisa Sıbyan Mektebi ile Mekteb-i İdadi-i Mülkisi'nde eğitim gördükten sonra aliyülâlâ dereceden şehadetname almıştır.	Kahraman Tahir Efendi ile ilgili belgede okuryazar, aşına vb. olduğu diller hakkında bilgi bulunmamaktadır.
Ahmet Muhtar Efendi ¹⁶⁰	Manisa'da Fevziye İptidai Mektebi'nde Mebadi-i Ulum dersini okuyup Şehadetname almış; Saruhan Sancağı Rüşdiye Mektebi ile İdadi Mülki Mektebi'nde sıralı dersleri aldıktan sonra Rüşdiye Şehadetnamesi ile karib-i ala dereceden İdadi Şehadetnamesi almıştır.	Ahmet Muhtar Efendi ile ilgili belgede okuryazar, aşına vb. olduğu diller hakkında bilgi bulunmamaktadır.

¹⁵⁴ BOA.DH.SAİD.d. 168/233.

¹⁵⁵ BOA.DH.SAİD.d. 184/241.

¹⁵⁶ BOA.DH.SAİD.d. 141/451.

¹⁵⁷ BOA.DH.SAİD.d. 161/339.

¹⁵⁸ BOA.DH.SAİD.d. 191/115.

¹⁵⁹ BOA.DH.SAİD.d. 195/97.

¹⁶⁰ BOA.DH.SAİD.d. 182/96.

Hasan Hulki Efendi ¹⁶¹	Manisa İptidai Mektebi, Rüşdiye Mektebi ile İzmir İdadi Mektebi'nde okuyarak ala dereceden şehadetname almıştır.	Türkçe okuryazar. Fransızca ve Rumca'ya aşinadır.
Nesim Mazliyah Efendi ¹⁶²	Manisa'da Alliance İsrail Mektebi ile Or Yehuda Ziraat Mektebi'nde eğitim gördükten sonra şehadetname almıştır.	Türkçe, Fransızca ve Musevice hem konuşup hem de okuyup yazabilmektedir.

Ahmet Muammer Efendi İptidai Mektebi Şehadetnamesi, İdadi Şehadetnamesi ile 861 numaralı tababet diplomasını almıştır. Ahmet Muammer Efendi'nin hem iptidai hem idadi hem de tababet diplomasını alması ile birçok okulda ders görmesiyle beraber eğitim seviyesi ileri bir seviyede olduğunu göstermiştir; böylece memuriyet hayatı boyunca kalifiyeli eleman olma ihtimalini de değerlendirebiliriz.

Fevzi Efendi ise Mekteb-i Sultani'de eğitim alan tek memurdur. Fevzi Efendi'nin Mekteb-i Sultani'de edebiyat şehadetnamesini alması diğer memurlardan ayrı olarak bu memurun önemini arz etmiştir; bu memurn Mekteb-i Sultani'de eğitim alması birçok dili konuşup yazabilmesine de imkan tanımıştır. Mekteb-i Sultani gibi önemli bir okulda eğitim görmesi merkez-taşra bağlamında değerlendirilebilir. Bu değerlendirme merkezde eğitim gören memurlar daha fazla imkana sahiptir; taşrada eğitim gören memurların eğitim imkanı ise daha sınırlıdır.

Manisa doğumlu memurlarla alakalı yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere memurların büyük çoğunluğunun okuryazar olduğu tespit edilmiş; memurların neredeyse tamamı ise Türkçe okuryazardır. Memurların bazıları Türkçe haricinde Arapça, Farsça Fransızca, Rumca, İngilizce ile Musevice dillerini okuyup yazmıştır. İki dil okuyup yazabilen 17 memur bulunmaktadır. 4 memur Türkçe ile Arapça; 12 memur Türkçe ile Fransızca; 1 memur da Türkçe ile Rumca dillerini okuyup yazabilmektedir. Üç dil okuyup yazabilen 3 memur bulunmaktadır. 1 memur Türkçe, Arapça ile Farsça; 1 memur Türkçe, Fransızca ile İngilizce; 1 memurun da Türkçe, Fransızca ve Musevice dillerini okuyup yazabilmektedir. 1 memur ise Türkçe, Arapça, Farsça, Fransızca ve Rumca olmak üzere beş dil okuyup yazabilmektedir.

Tablo da Manisa doğumlu memurların neredeyse tamamının eğitim görmüş olduğu okullar da tespit edilmiştir. Tabloda görüldüğü üzere 61 memur Sıbyan Mektebi, 29 memur Medrese, memurların bir kısmı Sıbyan Mektebi ile Medrese'de eğitim görmüş; 37 memur

¹⁶¹ BOA.DH.SAİD.d. 176/417.

¹⁶² BOA.DH.SAİD.d. 185/164.

İptidai Mektebi, 61 memur Rüşdiye Mektebi, 23 memur İdadi Mektebi, 2 memur Hendese-i Mülkiye-i Şahane Mektebi, 2 memur Hukuk Mektebi, 1 memur Dersaadet Rum Patrikhanesi Mektebi, 1 memur Enderun-ı Hümayun, 1 memur Milli Mektep, 1 memur Kavanin Dershanesi, 1 memur Mekteb-i Sultani, 1 memur Cami-i Kebir Mektebi, 1 memur Musevi Mektebi, 1 memur Alliance İsraillet Mektebi ve Or Yehuda Ziraat Mektebi, 1 memur Mekteb-i Harbiye-i Şahane ve 1 memur Mekteb-i Rüşdi-i Mülkiye’de eğitim görmüştür. 7 memur ise muallim-i mahsus olarak belirtilen özel hocalardan ders almıştır.

Öte yandan memurların okudukları okullarda aldıkları dersler de belirtilmiştir. 24 memur Farsça, 24 memur Arapça, 22 memur Mukaddemat-ı Ulum, 20 memur Mukaddema-i Ulum, 14 memur Fünun, 11 memur Mukaddema-i Ulum-u Diniye, 11 memur Mukaddemat-ı Ulum-u Diniye, 10 memur Gülistan, 9 memur Coğrafya, 9 memur Ulum, 8 memur Sarf u Nahv, 5 memur Sarf u Nahv-ı Arabi, 4 memur Mebadi-i Ulum-u Diniye, 5 memur Mantık, 3 Memur Mebadi-i Ulum, 3 memur Tarih, 2 memur Sarf, 1 memur Kavanin ve Nizam, 1 memur Ermenice derslerini almıştır.

Tabloda görüldüğü üzere memurların birçoğunun Türkçe haricindeki dillere aşina olmadığı tespit edilmiştir. 10 memur çeşitli dillere aşinadır. Memurların aşina olduğu diller arasında Arapça, Farsça, Fransızca ve Rumca bulunmaktadır. 1 memur Arapça, 1 memur Farsça, 1 memur Fransızca, 1 memur da Rumca dillerine aşinadır. İki dile aşina olan beş memur bulunmaktadır. 3 memur Arapça ve Farsça, 1 memur Arapça ve Rumca, 1 memur da Fransızca ve Rumca dillerine aşinadır. Dört dile aşina olan 1 memur bulunmaktadır. 1 memur ise Arapça, Farsça, Fransızca ve Rumca dillerine aşinadır. İki memur da ayrıca Rumca ve İtalyanca dillerini söyleyebilmektedir.

Sonuç

Sicill-i Ahval Kayıtları Osmanlı döneminde çeşitli görevlerde bulunmuş olan memurlar ile ilgili bilgileri içermesinden dolayı biyografi ile ilgili önemli kaynaklardan birisi olmuştur. Biyografinin içinde önemli bir yeri de memurların eğitim durumları dolayısıyla okudukları okullar, aldıkları dersler tutmaktadır.

Manisa doğumlu oduğu tespit edilen 123 memurun eğitim durumuna bakıldığında, memurların çoğunun Sıbyan Mektebi, İptidai Mektebi ile Rüşdiye Mektebi’ne devam ettiği görülmüştür. Memurların bir kısmı ise Mekteb-i Harbiye, Mekteb-i Tıbbiye, Mekteb-i Mülkiye, Mekteb-i Sultani gibi okullara devam etmiştir.

Memurların almış olduğu dersler tespit edildiğinde Mukaddema-i Ulum, Mukaddemat-ı Ulum ile Arapça’nın öne çıktığı görülmektedir.

Manisa doğumlu memurların Manisa ve civarı haricinde Dersaadet (İstanbul), Bursa, İzmir, Menemen ile Kavala gibi yerlerde bulunan okullarda da eğitim gördüğü tespit edilmiştir.

Memurların okuryazarlık, yazarlık (kitabet) ve aşına olduğu diller içerisinde birçok dil bulunmaktadır. Memurların bir kısmı Türkçe haricinde Arapça, Fransızca, Rumca ve İngilizce dillerini okuyup yazmış; diğer kısmı Türkçe haricinde Arapça, Farsça, Fransızca, Rumca ve Musevice yazmış; bazıları da Türkçe haricinde Arapça, Farsça, Fransızca ve Rumca dillerine aşına olmuştur.

Kaynakça

Arşiv Belgeleri

Başbakanlık Osmanlı Arşivi

Dahiliye Nezareti Sicill-i Ahval Dairesi (BOA.DH.SAİD.d)

Salnameler

Salname-i Nezaret-i Maarif-i Umumiye, İstanbul: Matbaa-i Amire, 1318.

Salname-i Nezaret-i Maarif-i Umumiye, İstanbul: Matbaa-i Amire, 1319.

Salname-i Nezaret-i Maarif-i Umumiye, İstanbul: Asır Matbaası, 1321.

Salname-i Vilayet-i Aydın, Aydın: İzmir Aydın Vilayeti Matbaası, 1321

Ansiklopedi Maddeleri, Kitap ve Makaleler

Akkutay, Ülker, *Enderûn Mektebi*, Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları, 1984.

Asker, Ahmet. “Savaş Yıllarında Akhisar’da Bir Ziraat Okulu: Or Yehuda”. *MCBÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 15/3 (2017), 49-68.

Baltacı, Cahid, *XV-XVI. Yüzyıllarda Osmanlı Medreseleri*, II. Cilt, İstanbul: M.Ü İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2005.

Baltacı, Cahit, “Mektep”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 15 Mayıs 2025. <https://islamansiklopedisi.org.tr/mektep#2-osmanlilarda-mektep>

Bilgin, Nuray. “Osmanlı Devleti’nde Mekteb-i Harbiye”. *Genel Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 3/5 (2021), 133-154.

Çetin, Atilla. “Sicill-i Ahvâl Defterleri ve Dosyaları Hakkında Bir Araştırma”. *Vakıflar Dergisi* 29 (2005), 87-104.

Ergin, Osman, *Türkiye Maarif Tarihi*, I-II. Cilt, İstanbul: Eser Matbaası, 1977

Findley, Carter V., *Osmanlı Devleti’nde Bürokratik Reform Bâbîâli (1789-1922)*. çev. Latif Boyacı-İzzet Akyol, İstanbul: İz Yayıncılık, 1994.

Gökmen, Ertan, “II. Abdülhamid Döneminde İptidai Mekteplerinin Yaygınlaştırılması: Manisa Köyleri Örneği (1893-1896)”. *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 20 (2022), 77-98.

Gökmen, Ertan, “Aydın Vilayeti İdâdî Mektepleri”. *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, 23 (2008), 101-128

Gülmez, Abdurrahman, “Osmanlı Devleti’nde İdadiler”. *Uluslararası Alan Eğitimi Araştırmaları Dergisi* 2/2 (2021), 106-131.

İnci, İbrahim, Özdemir, Burcu, “XIX. Yüzyıl Sonlarında Osmanlı İmparatorluğu’nda İlköğretimle İlgili Gelişmelerin Manisa’ya Yansımaları”. *Mecmua* 11 (2021), 258-273.

İpşirli, Mehmet, “Medrese”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 15 Mayıs 2025. <https://islamansiklopedisi.org.tr/medrese#2-osmanli-donemi>

Koçer, Hasan Ali, *Türkiye’de Modern Eğitimin Doğuşu ve Gelişimi (1773-1923)*, İstanbul: Millî Eğitim Basımevi, 1974.

Kodaman, Bayram, *Abdülhamid Devri Eğitim Sistemi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1991.

Kılıç, Musa, “Sicill-i Ahvâl Kayıtlarına Göre II. Abdülhamid Dönemi Osmanlı Bürokrasisinde Yahudi Memurlar”, *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi* 31 (2012), 129-156.

- Kolektif, *Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi*, İstanbul: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, İstanbul, 2010.
- “Manisa”, Yurt Ansiklopedisi. 8 /5514-5639. İstanbul: Anadolu Yayıncılık A.Ş, 1982-1983
- Memioğlu, A. Zeki, “İmparatorluktan Cumhuriyete İlk Öğretimimiz”. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi* 10/23 (2003), 241-252.
- Öztürk, Cemil, “Dârümuallimîn”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 15 Mayıs 2025. <https://islamansiklopedisi.org.tr/darulmuallimin>
- Öztürk, Cemil, “Rüşdiye”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 15 Mayıs 2025. <https://islamansiklopedisi.org.tr/rusdiye>
- Sarı, Nil, “Mekteb-i Tıbbiyye”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 15 Mayıs 2025. <https://islamansiklopedisi.org.tr/mekteb-i-tibbiyye>
- Sarıyıldız, Güliden, “Sicill-i Ahvâl Defterleri”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 15 Mayıs 2025. <https://islamansiklopedisi.org.tr/sicill-i-ahval-defterleri>
- Şişman, Adnan, “Galatasaray Mekteb-i Sultânîsi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 15 Mayıs 2025. <https://islamansiklopedisi.org.tr/galatasaray-mekteb-i-sultanisi>
- Tekeli, İlhan, İlkin, Selim, *Osmanlı İmparatorluğu’nda Eğitim ve Bilgi Üretim Sisteminin Oluşumu ve Dönüşümü*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1993.
- Uluçay, Çağatay, “Manisa”, *İslâm Ansiklopedisi*. 7/290-294, İstanbul: Millî Eğitim Basımevi, 1970.
- Unat, Ekrem Kadri ve Samastı, Mustafa, “Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye”, I. Türk Tıp Tarihi Kongresi: Kongreye Sunulan Bildiriler, 113-126. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1992
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Osmanlı Devletinin İlmiye Teşkilâtı*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2014.
- Vurgun, Ahmet, “19. Yüzyıl Türkiye’inde Eğitimde Modernleşme Atağı: II. Mahmud ve Tanzimat Döneminde Eğitime Bakış”, *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum* 13/37 (2024), 185-208.
- Sözlükler**
- Devellioğlu, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*. Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları, 29. Basım, 2009.
- Pakalın, Mehmet Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, 2 Cilt, İstanbul: Millî Eğitim Basımevi, 1983.